

РОЗДІЛ 16 ФОЛЬКЛОРИСТИКА

УДК [811.111]: 821.111 (94)

МІФОПОЕТИКА АВСТРАЛІЙСЬКИХ АНГЛОМОВНИХ ПРОЗОВИХ ТЕКСТІВ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ ДЖУЛЬЄТ МАРІЛЬЄР)

MYTHOPOETICS OF AUSTRALIAN ENGLISH LANGUAGE TEXTS (ON THE MATERIAL OF JULIET MARILLIER'S NOVELS)

Горшкова А.І.,
аспірант

Херсонського державного університету

У дослідженні розглядається проблема класифікації архетипних образів, представлених у художній прозі сучасних австралійських письменників. Стаття розкриває значення понять «міф», «міфопоетика», «архетип», «архетипний словесний образ». Виявлено головні архетипні образи і теми на матеріалі англійськомовних текстів Джульєт Марільєр.

Автор аналізує універсальні архетипні образи Героя, Героїні, теми Самості і Трансформації з використанням критики архетипів К.Г. Юнга. Запропоновані розроблення покликані запобігти некоректному розумінню і використанню термінів К.Г. Юнга, полегшити виявлення архетипів і їх диференціацію від зовні схожих на них явищ.

Ключові слова: міф, міфопоетика, архетип, архетипний словесний образ, Героїня, Самість, Трансформація.

В исследовании рассматривается проблема классификации архетипических образов, представленных в художественной прозе современных австралийских писателей. Статья раскрывает значение понятий «миф», «мифопоэтика», «архетип», «архетипический словесный образ». Выявлены основные архетипические образы и темы на материале англоязычных текстов Джульетт Марильер.

Автор проанализировала универсальные архетипические образы Героя, Героини и темы Самости и Трансформации, используя критику архетипов К.Г.Юнга. Предложенные разработки призваны предотвратить некорректное понимание и использование терминов К.Г. Юнга, облегчить выявление архетипов и их дифференциацию от внешне похожих на них явлений.

Ключевые слова: миф, мифопоэтика, архетип, архетипический словесный образ, Героиня, Самость, Трансформация.

At the center of the research is the problem of classifying archetypal images represented in the artistic prose of contemporary Australian writers. The article reveals the meaning of the concepts "myth", "mythopoetics", "archetype", "archetypal verbal image". The study identifies the main archetypal images and themes on the material of the English-language texts of Juliet Marillier.

The author analyzed the universal archetypal images of the Hero, the Heroine and the themes of the Self and Transformation using the archetypal criticism of K.G. Jung. The proposed developments are designed to prevent the misunderstanding and use of the terms of K.G. Jung and to facilitate the identification of archetypes and their differentiation from phenomena similar to them.

Key words: myth, mythopoetics, archetype, archetypal verbal image, Heroine, Self, Transformation.

Many fantasy stories ... tap into the archetypal themes of mythology, which involve the highest stakes – defeating evil, saving the world, being happy ever after ... [however] that need not involve slaying a dragon or saving the whole of Middle Earth, it can be an individual, personal journey to enlightenment.

Juliet Marillier [10]

Постановка проблеми. Світобачення людини та її емоційне сприйняття дійсності відображено в культурі та творчості. Невід'ємним елементом

у такому сенсі є мова. Головним інструментом для вираження ставлення людини до середовища в мові є слово. На думку багатьох лінгвістів, слово, що виконує основну функцію – номінація предметів, вміщує інші позамовні значення, які вважаються важливими для адекватного сприйняття тексту [6, с. 139].

Слово може виявляти зв'язок мови та мислення, мови та позамовної діяльності, мови та відповідної культури. Ваговим є елемент, пов'язаний із культурою й історією носіїв відповідної мови.

Такий елемент був названий лінгвістами «країнознавчий культурний компонент» [6, с. 145]. Тому для кваліфікованого аналізу аутентичного тексту необхідне знання екстралінгвістичних чинників – історія країни, культурне розвинення країни, літературна спадщина та міфічна символіка.

Кінець XX ст. у світовій культурі ознаменувався відновленням цікавості до міфу. Почастішали спроби за допомогою міфу усвідомити кризові явища життя і створити нову модель світу, яка б відповідала сучасності. Актуальність роботи зумовлена загальним спрямуванням цікавості філологів до пошуку архетипних начал у художній творчості й появою новаторської, постмодерністської міфопоетики, дослідження якої активно реалізується у філологічних науках із позицій когнітивного підходу. У центрі нашого дослідження – проблема класифікації архетипних образів, представлених у художній прозі австралійських письменників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Багато науковців розглядали питання особливості міфопоетичної картини світу і проблеми її реконструкції. Ця тема особливо характерна для робіт «міфологів»: Ю. Лотмана, В. Топорова, А. Колесник та ін. Так чи інакше вона розглядається в більшості філософських концепцій міфу (наприклад, у К.Г. Юнга, Р. Барта, Я. Голосовкера, Е. Кассіра, К. Леві-Стросса, Б. Малиновського, М. Еліаде та ін.). Під впливом положень Р. Барта про міф проводяться дослідження побуту, повсякденності, ідеології [3, с. 300].

Міф використовують для аналізу й інших окремих явищ культури (С. Бойм, А. Раппопорт, А. Еткінд). У сучасних дослідженнях українських лінгвістів розкриваються проблеми міфопоетики, в яких міфологічний простір розглядається як форма організації лінгвокультурної інформації (А. Колесник).

Постановка завдань. За обраним напрямом дослідження визначені такі завдання:

- 1) уточнити зміст понять «міф», «міфопоетика», «архетип», «архетипний словесний образ»;
- 2) охарактеризувати наукові підходи до вивчення архетипних образів;
- 3) окреслити зміни в сучасному художньому мисленні в аспекті міфопоетики кінця XX – початку XXI ст.;
- 4) виявити і проаналізувати архетипні образи в прозових текстах сучасних австралійських письменників, зокрема в художній прозі Джульєт Марільєр.

Виклад основного матеріалу. Когнітивна лінгвістика дозволяє побачити в міфі складний і багатозначний феномен, що має безліч трактовок.

Міфом називають:

- 1) прадавнє уявлення про світ, результат його освоєння;
- 2) прадавні міфи-образи, що використовуються в мистецтві;
- 3) відносно сталі стереотипи масової буденної свідомості;
- 4) пропагандистські й ідеологічні кліше, які цілеспрямовано формують суспільну свідомість [7, с. 14].

Міфопоетика вивчає способи художнього освоєння та трансформації міфу, міфологічних образів і мотивів, розглядає різні принципи введення архаїко-міфологічних елементів у текст, їх функціонування у творчості різних художників [2, с. 9]. Ми досліджуємо міфопоетику як сукупність етно-архетипних словесних образів.

Представники літературознавчого напряму визначили шляхи вивчення прояву архетипів у міфології, фольклорі, релігійних писаннях і художній літературі, окресливши коло найбільш поширених архетипних тем, сюжетів, персонажів символів і давши поштовх до вивчення архетипу як явища пізнавальної і лінгвокреативної діяльності людини. Тому предметом дослідження архетипів у лінгвістичному ракурсі стали способи їх словесного оформлення в художніх текстах, лінгвокогнітивні механізми їх втілення в літературі.

У контексті роботи ми, слідом за Л. Белеховою, розрізняємо поняття «архетип» і «архетипний словесний образ». Архетип, точніше, окремі його імплікативні ознаки, є основою будь-якого словесного образу, це його внутрішня форма за А. Потебнею. Архетипні словесні образи відображають фрагменти міфопоетичної картини світу та класифікуються на образи-сюжети й образи-символи, в яких шляхом наративного картування втілюються міфологічні, біблійні та фольклорні знання про світ [1, с. 191].

Однією з характерних рис сучасної літератури є «неоміфологія», яка стала «третьою хвилею» міфопоетичного мислення в літературі (після античності і романтизму / символізму) XX ст. Художній текст XX ст. сам уподібнюється до міфу за своєю структурою. Міф і реальність стали рівноправними складниками художнього постмодерністського твору.

Енциклопедія літературних напрямів і течій подає повний список рис постмодернізму. У межах теми дослідження варто зробити акцент на окремих характеристиках, сюди віднесемо: культ незалежної особистості; тяжіння до архаїки, міфу, колективного несвідомого; прагнення поєднати, взаємодоповнити істини (іноді полярно

протилегні), що стосуються багатьох людей, націй, культур, релігій; сюжети творів – це легко замасковані аллюзії на відомі сюжети літератури попередніх епох [7, с. 14].

У зв'язку з виходом на арену світової культури мистецтва неєвропейських народів значно розширюється коло міфів і міфологій, на які орієнтуються художники [7, с. 15]. Однією із значних культурних тенденцій межі ХХ – ХХІ ст. стає повсюдна реактуалізація етнічності. Національне мистецтво включилося в процес етнокультурної рефлексії, активно виробляє нові форми і створює нові міфи. Такою постає сучасна австралійська література.

Кім Уілкінс у статті “The league of Australian women fantasy writers: a short history” досліджує етапи розвитку австралійської літератури в жанрі фентезі. Автор зазначає, що саме наприкінці 1990-х рр. відбувається посилення транснаціональної активності книжкового ринку, австралійська література в жанрі фентезі стає надзвичайно популярною.

1995 р. австралійським видавництвом “Voyager” опубліковано знаковий роман Сарі Дуглас “Battleaxe” (у Сполучених Штатах Америки (далі – США) відомий як “The Wayfarer Redemption”), який став бестселером в багатьох країнах, серед яких і США. Цей успіх дав поштовх до виходу у світ неймовірної кількості літературних творів у жанрі фентезі. Почали публікувати твори багатьох письменників, серед яких багато авторів-жінок: Труді Канаван, Дженніфер Фаллон, Карен Міллер. Сучасними популярними авторами бестселерів в Австралії є Кейт Форсайт, Сесілія Дарт-Торнтон, Джульєт Марільєр.

Географічне розташування Австралії в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні істотно вплинуло на сучасну літературу фентезі, яка черпає своє натхнення в азіатській міфології. Яскравим прикладом є роман Ліан Херн “Across the Nightingale Floor” і його сіквели, події яких відбуваються у фантастичному світі феодальної Японії [11].

Особливу увагу привертає до себе творчість письменниці Джулієт Марільєр, яка є автором численних циклів романів у жанрі історичного фентезі, дії яких відбуваються в часи прадавньої героїчної Ірландії, коли на її землях проживали племена кельтів. Постмодерністські художні тексти її авторства яскраво відображають міфологічну свідомість давнього народу і слугують матеріалом дослідження. Так, романи “Heir of Seven waters” і “Heart’s Blood” яскраво ілюструють універсальний архетипний образ Героїні, яка має

віднайти власну силу і самоцінність під час свого героїчного протистояння силам зла. Це образи Clodagh (“Heir of Seven waters”) і Caitrin (“Heart’s Blood”) [10].

Як вже зазначалося, К.Г. Юнг дав назву основним архетипам або, як він сам висловився, образам, в яких архетипна реальність себе проявляє, серед них: Персона, Тінь, Мудрець, Аніма, Анімус, Немовля, Мати, Самість, Герой, Трансформація та деякі інші.

Для проведення нашого дослідження одним із ключових архетипів у системі К.Г. Юнга може бути названий архетип Героя, що розглядався як символ духовного росту, розвитку свідомості, руху в пошуках ідеалу або своєї цілісності. Цей шлях у культурі часто представлений як шлях самопізнання, пошуку сенсу життя, свого місця в цьому світі, а також можливість реалізувати закладений у людині потенціал і силу.

Отже, архетип Героя часто символічно пов'язаний із сюжетами подорожі, боротьби, подолання перешкод і всім тим, що символізує рух від сил Хаосу до сил Логосу, або гармонії [8, с. 125]. Зазвичай він також втілює моральний символ ідеального або вищої істоти, уособлює сили добра, справедливості, краси тощо, має цілу галерею реальних і вигаданих образів у світовій культурі. За такого підходу архетип Героя стає одним із центральних і безпосередньо виражає те, що К.Г. Юнг називав процесом «індивідуації», тобто поетапним розвитком особистості: «Цей процес відповідає природному перебігу життя, за час якого індивід стає тим, ким він уже завжди був» [8, с. 126].

На окрему увагу заслуговує виділений К.Г. Юнгом архетип Самості, який тісно пов'язаний з архетипом Героя. К.Г. Юнг зазначав, що почуття цілісності із самого початку наявне в кожній людині, «із Самості, що охоплює всю психіку, виникає індивідуальна самосвідомість, що формується зі зростанням особистості» [9, с. 73].

У термінах юнгіанського підходу архетип Самості може бути описаний як фінал або межа духовного розвитку людини, як реалізація певної мети в процесі росту свідомості (індивідуації) [9, с. 71]. Саме процес віднаходження Самості і є основоположною лінією життя головних героїнь романів. Clodagh (“Heir of Seven waters”) на початку свого героїчного шляху сприймається нами як «домашній» тип жінки, яка з найменшою вірогідністю може відважитися на героїчний подвиг, що буде коштувати їй сильного хвилювання і сил. Однак після викрадення її молодшого

брата вона відчуває свій обов'язок відправитися на пошуки, щоб врятувати його від магічних сил.

Ще одним центральним архетипом в юнгіанській теорії є, на наш погляд, архетип Трансформації. Згідно з К.Г. Юнгом, «він вже не персоніфікований, але виражений типовими ситуаціями, місцями, засобами, шляхами тощо, які символізують типи трансформації, метою процесу є просвітлення або вища свідомість. Через них первісна ситуація переводиться на більш високий рівень» [8, с. 125].

Архетип Трансформації презентує ті способи, якими індивідуальна свідомість здатна досягати своєї Самості, як ми розуміємо, ці способи різняться залежно від тієї культурної традиції, до якої належить особистість. Саме особистість стає тим полем, на якому проявляються архетипи. Отже, сам процес взаємодії свідомості індивіда з архетипною реальністю (що неминуче приводить до трансформації) може бути поставлений у центр наукового дискурсу: «Небо і Земля без середньої ланки (Людини – А. Г.) безликі, і залежно від того, який суб'єкт буде в центрі, такою постане і світо-

будова. Пройшовши шлях від зародка-немовляти до мудреця-філософа, суб'єкт освоює всі форми своїх органічних перетворень» [4, с. 21].

На прикладі розгляду трьох архетипів – Героя, Самості і Трансформації – можна побачити, що між ними є тісний зв'язок. Під час аналізу будь-якого з них ми неминуче стикаємося зі змістом двох інших. Можна навіть сказати, що вони являють собою по суті одне явище. Можливо, тому С. Ніжніков зводить опис самого пошуку духовного розвитку, необхідних для цього умов, а також його результатів до одного поняття – «духовний архетип» [5, с. 151].

Висновки. У підсумку констатуємо, що для сучасної трансформованої міфопоетичної картини світу характерне використання універсальних загальнозрозумілих архетипних образів і тем. У результаті дослідження художніх текстів австралійської письменниці Джульет Марільєр виявлено архетипний образ Героїні і пов'язаної з ним архетипної теми віднаходження внутрішньої вродженої цілісності, Самості, якої героїня досягає через архетипний процес Трансформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Белєхова Л. Лінгвокогнітивні механізми формування словесного поетичного образу (на матеріалі американської поезії). Науковий Вісник кафедри ЮНЕСКО Київського державного лінгвістичного університету. Серія «Філологія, педагогіка і психологія». Вип. 3. К.: Видавничий центр КДЛУ, 2000. С. 189–196.
2. Беликова Е. Мифопоэтика романа Г. Мелвилла «Моби Дик, или Белый Кит»: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.01.03. Омск: ОГПУ, 2004. 235 с.
3. Коновалова Ж. О теории Р. Барта и практике советской мифологии: Санкт-Петербургское философское общество, 2001. С. 300–301. URL: <http://anthropology.ru/ru/text/konovalova-zhf/o-teorii-rbarta-i-praktike-sovetskoj-mifologii> (дата звернення: 28.06.2018).
4. Лукьянов А. Древнекитайская философия: курс лекций. Часть I: Становление китайской философии. Лекция 2: Древнекитайский космос. М.: ИДВ РАН, 2012. С. 21.
5. Нижников С. Духовный архетип человечества. Духовное познание в философии Востока и Запада: монография / С. Нижников. М.: РУДН, 2009. С. 148–163.
6. Ощепкова В. О национально-культурном своеобразии лексики австралийского варианта английского языка. Лингвистика и преподавание языка: сб. науч. статей / В. Ощепкова. М.: МОПИ, 2008. С. 136–147.
7. Пивоев В. Мифологическое сознание как способ освоения мира. Петрозаводск: Карелия 1991. С. 14–15.
8. Юнг К.Г. Об архетипах коллективного бессознательного. Архетип и символ / сост. и вступ. ст. А. Руткевича. М.: Ренессанс, 1991. С. 125–126.
9. Юнг К.Г. Психология архетипа ребёнка. Структура психики и процесс индивидуации / К.Г. Юнг, 1996. С. 71–73.
10. Forsyth Kate Book review[^] The Shadow fell Trilogy by Juliet Marillier. URL: <http://www.kateforsyth.com.au/kates-blog/book-review-the-shadowfell-trilogy-by-juliet-marillier>.
11. Wilkins K. The League of Australian women fantasy writers: a short history. URL: <http://www.unboundworlds.com/2018/02/the-league-of-australian-women-fantasy-writers-a-short-history/> (дата звернення: 26.06.2018).